

מתן

על הפסח

התכנית השש-שנתית המקוונת
ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

תהילים מסאור תכ"ו

מזמור תהלים קכ"ו הפותח במילים "נשיר המעלות בשוב ה' את שיבת ציון היינו פחלמים", מושר בסעודות שבת, לפני ברכת המזון ונכנס לסדר התפילה של יום העצמאות. קהילות רבות נוהגות לשיר אותו במועד זה במנגינת 'התקוה'. המזמור נחלק לשני בתים כאשר בכל בית שלושה פסוקים. שני הבתים נפתחים בהופעה כפולה של הפועל שו"ב. בבית הראשון (א-ג) "נשיר המעלות בשוב ה' את שיבת ציון היינו פחלמים" (א), בבית השני (ד-ו) "שובה ה' את שביתנו פאפיקים בנגב" (ג). בשני הבתים יש היפוך המצב בעקבות פעולת ה' והנושא המרכזי בהם הוא שמחה. בבית הראשון "אז ימלא שחוק פיני ולשונינו רנה" (ב). בבית השני "הזרעים בדמעה ברנה יקצרו... בא יבוא ברנה נשא אלמתיו" (ה-ו). מבנה המזמור:

בית א (א-ג)

- (א) נשיר המעלות בשוב ה' את שיבת ציון היינו פחלמים.
- (ב) אז ימלא שחוק פיני ולשונינו רנה אז יאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה.
- (ג) הגדיל ה' לעשות עמנו היינו שמחים.

בית ב (ד-ו)

- (ד) שובה ה' את שבותנו שביתנו פאפיקים בנגב.
- (ה) הזרעים בדמעה ברנה יקצרו.
- (ו) הלוך ילך ובכה נשא משך הזרע בא יבוא ברנה נשא אלמתיו.

בית א

הבית הראשון מתאר תחושת שמחה ואופוריה הבאה לידי ביטוי במסגרת. הבית נפתח בצירוף "היינו כחולמים ומסיים בצירוף "היינו שמחים". ה' עומד במרכזה של שיבת ציון ומרכזיותו באה לידי ביטוי בשרשור מילולי: "הגדיל ה' לעשות" (ב), "הגדיל ה' לעשות" (ג).

1. מה משמעות הצירוף "בשוב ה' שיבת ציון"? עיינו בדברי המצודות ועמוס חכם וכן ביחזקאל ט"ז, גג-נה. **מצודת דוד:** שיבת מלשון שבי (שבייה).

ע' חכם: בשוב ה' את שיבת ציון: בשעה שהשיב ה' את ציון לשלוותה, גדולתה וטובתה. 'שוב שיבת' כמו 'שוב שבות', משמע: השב את המצב הטוב לקדמותו, קרוב למה שנקרא בלשון ימינו 'שיקום'.

2. האם התיאור בבית הראשון מתייחס לעבר או לעתיד? האם המזמור מתייחס לשיבת ציון שהייתה או מתפלל על שיבה עתידית. עיינו בדברי הרד"ק ובדברי ע' חכם. **רד"ק:** שובה ה'. יאמר ישראל בעודם בגלות שובה ה'. **ע' חכם:** 'אז ימלא': לשון עתיד שלפניו 'אז' ומשמעו לשעבר, כמו 'אז ישיר משה'.

כתיבה וניהול: ד"ר נאוה כהן • ריכוז: אילנה חדד

© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים • טל': 02-5944555

מכון תורני לנשים ע"ש שרה בת יצחק יעקב רעננערט
The Sadie Rennett Women's Institute for Torah Studies

3. על רקע אילו תחושות נולד הדימוי הייחודי "היינו כחולמים"? על מנת להעמיק בתחושות העם בגלות מצד אחד ובתחושות העם בשיבת ציון מצד שני עיינו במקורות הבאים: יחזקאל ל"ז, יא, איכה ג', יח, עזרא ג', י-יד.

בית ב

בדומה לבית הראשון גם בבית השני מופיעה השיבה אך הפעם כתפילה לשיבה המונית של אנשים רבים, כאפיקים בנגב. במרכזו של הבית השני עומדות בעיותיו של החקלאי. המזמור מזכיר את הבכי והדמעות של הזורע, ומבקש שיזכה לשמחה הפשוטה של החקלאי, איש המעשה, שיקצור בריוה. גם הבית השני מאופיין בחזרה מילולית "הַלֹּחֵץ יִלְחֵץ" (ה), "בֹּא יְבוֹא" (ו), והמילה "רָצָה" מופיעה בו פעמיים.

4. מה משמעות הדימוי "כאפיקים בנגב"? עיינו בתמונה המצורפת ובדבריו של י' ברסלבי:

י. ברסלבי, הידעת את הארץ, כרך שני: המשורר ידע יפה את האפיקים בנגב, ההופכים בחורף זרמים חזקים ועצומים. קיבוץ הגלויות המועט לא הניח את דעתו, וגם הוא, כנביא זכריה, שיווע לעליית המונים רבים מכל התפוצות, על כן: "שובה ה' את שבותנו כאפיקים בנגב" - השיבה את שבותנו בזרמים חזקים, עצומים ובלתי צפויים מראש, כזרמי המים הגדולים והעצומים, הפוקדים לפרקים את האפיקים בנגב! על העם השב לציון לעבור שטחי מדבר בדרכו, יהיו המוניו משולים לאפיקי הנגב המושכים פתאם מים רבים עוברים. הדימוי כאן ממוקד בעיקר בכמות העצומה של המים והיא זו שמשנה את המציאות. השימוש שעושה המשורר בדימוי זה מבהיר לנו שהבקשה שלו "שובה ה' את שבותנו כאפיקים בנגב" אינה נובעת מכך ששיבת ציון עוד לא החלה, אלא נובעת מכך ששיבת ציון היתה במשבר.

5. עיינו בחגי א', ו בנחמיה א', ב-ג ונסו לתת מענה לשאלה מדוע מבקש הדובר "שובה ה' את שבותנו" זאת לאחר שהגאולה כבר החלה?

6. האם ניתן לזהות על סמך היחס בין הבתים איזה שהיא תודעה היסטורית ספציפית שהם משקפים?

1 יוסף ברסלבי חוקר א"י ומדריך טיולים שכתב סידרה בשם "הידעת את הארץ".

7. עמדו על ההבדלים בין הבית הראשון לשני. שימו לב לאופייה של הגאולה, לשלב המתואר, להתייחסות לעמים, לזמן, למושא התיאור ולרגשות. לאור כל זאת, מהו לדעתכם המסר של המזמור?

הרחבה:

חולמים עליך / נתן יונתן

בשוב ה' שיבת ציון
היינו כחולמים עליך
בנפל הלילה במדבר על צאלך
על הררית על חופה, על אביבך וזרבתך
על מעיני-הישועה. על נחלתך.

פל העולם נברא, אויל
בשביל חנינא. בשבילי,
ולנו די קב חרוביך וזבלך.
קצת יפו, קצת חולות אשדוד,
קצת מעקצה, קצת מדבשה.
גל אבנים זקנות מאד מירושלים.

זה הכל. וזהב-החול
ניין העצב בכדיך
לשאת אתנו בדרך של נדודיך
וכשנגיע עד עפר בבוא הדרך אל סופה
גם את המעט הזה נשאיר לילדיך.

וגם נשאיר את החלום
אשר היינו אז חולמים -
שירחף על חם גופך, על כפור ליליך
על הררית, על חופה, על אביבך וזרבתך
על מעיני-הישועה. על נחלתך.

לחנו של מינקובסקי לשיר המעלות (תהלים קכ"ו) הוא פרק החזנות הידוע ביותר בציבור הרחב ...
עדות לפופולאריות ולאהדה שבה נתקבלה היצירה ניתן למצוא בעובדה שחוגי הצינות הדתית הציעו כהמנון הלאומי, הצעה שנדחקה לבסוף מפניה של "התקווה". יש בלחן התאמה נפלאה לרוח המזמור וזרימה אורגנית עם כללי הפיסוק והטעמים. המזמור עצמו רווי בכיסופי גאולה. יש בו תחושת עצב קיומי ואיזו עגמומיות שנובעת מהתמשכות הגלות ומאי-הוודאות לגבי זמן הגאולה. כך עולה ממנו התחושה כאילו הגאולה היא פרי חלום או הזיה. עם זאת יש במזמור גם שמחה זהירה ושברירית שמקורה בתקוותו היוקדת של העם לגאולה המיוחלת. לחנו של מינקובסקי מיטיב להעביר תחושות אלה. (מאתר זמרשת)